

УДК: 130.122+366.01

Науковий та соціокультурний діалог у контексті підвищення якості життя в сучасному суспільстві споживання

О.В. ДОБРИДЕНЬ

Дніпропетровська медична академія Міністерства охорони здоров'я України,
м. Дніпропетровськ, Україна, E-mail: dobriksana@yandex.ru

Авторське резюме

У статті аналізуються першопричини сучасних цивілізаційних викликів, які, крім уже спричинених або діючих руйнівних проектів, призводять до подальшого зростання невизначеності майбутнього. Йдеться передусім про культурно-духовний вимір наукового співтовариства, про етичну виправданість впровадження наукових технологій, про співвідношення людяності і економічної рентабельності науки.

Розглядаються фактори посилення взаємовпливів між такими значущими складовими соціальної сфери, як якість життя і культура споживання, з одного боку, й науковим простором і ринковою економікою – з іншого. Акцентується увага на тому, що де-факто в Україні потенціал науково-технологічної сфери не використовується для запобігання від ризиків, навпаки, він стає джерелом останніх. Доводиться, що одним з найголовніших векторів державної політики має бути забезпечення науково-технологічної безпеки з подальшим виправленням розбалансованої системи здорового споживання.

Робиться акцент на необхідності насичення публічного простору альтернативними знаннями з тим, щоб сприяти формуванню в особистості критичного мислення і вміння протидіяти маніпуляціям.

Автор спростовує тезу про те, що представники природничих і точних наук безвідповідально продукують антигуманні відкриття. В статті також робиться висновок, що науковий простір має об'єднати навколо себе зусилля вітчизняних і міжнародних небайдужих рухів й організацій і регулярно, нав'язливо, з усіх боків атакувати мас-медіа, доки наші законодавці не почують і не знайдуть можливість інтегрувати знання про технологічну безпеку в єдиній моделі національного менеджменту здорового споживання.

Ключові слова: науковий та соціокультурний діалог, суспільство споживання, якість життя, технологічний прогрес, ілюзія досвіду, маніпуляція, національна безпека

The scientific and socio-cultural dialogue in context of the living standards in modern consumption society

O.V. DOBRYDEN

Dnepropetrovsk medical academy of Health ministry of Ukraine, Dnipropetrovsk, Ukraine,
E-mail: dobriksana@yandex.ru

Abstract

In the article the root causes of modern civilization calls that are caused by or in addition to the existing destructive projects leading to further increase the uncertainty of the future are analyzed. It is primarily about the cultural and spiritual dimension of the scientific community about the ethical justification for introducing scientific technology, the relationship between humanity and economic profitability science.

The factors enhance the mutual influences between such important elements as the quality of social life and culture of consumption, on the one hand, and research space and a market economy - on the other are examined. In the article are stated that de facto Ukraine does not use the potential of science and technology for the prevention of risks, on the contrary, it is the source of the latter. It is proved that one of the main vectors of state policy should be to provide scientific and technological security, followed by correction unbalanced system healthy consumption.

Author emphasizes the need in the alternative knowledges for the public space saturation in order to promote critical thinking in personality and ability to resist manipulation.

The author refutes the argument that the representatives of the natural science can produce antihuman opening. In the article concludes that the scientific community must unite the efforts of national and international organizations and concerned movements, which regular, obsessive, on all sides must to attack the media, that our legislators can hear and find the ability to integrate knowledge about the technological security in a single national management of common consumption.

Keywords: the scientific and socio-cultural dialogue, consumption society, the living standards, technological progress, illusion of experience, manipulation, national security

Постановка проблеми. Соціально-філософські засади дослідження сучасного суспільства споживання та його онтологічних викликів біологічній і соціальній безпеці людини з низки об'єктивних причин не можуть сьогодні обмежуватись науковими пошуками лише у сфері соціально-гуманітарних здобутків. Такі

© О.В. Добридень, 2014

невід'ємні складові компоненти безпечного споживання, як сировинно-ресурсна, продуктивна, інноваційно-технологічна, інформаційна, екологічна безпека потребують об'єднання міждисциплінарних зусиль, взаємодії наукового та соціокультурного рівнів знання задля конструювання здорової соціальної реальності

ті суспільства в цілому і забезпечення високої якості життя кожної людини зокрема. У світлі зазначеного бачиться актуальним завдання проаналізувати умови формування та тенденції подальших взаємозв'язків між сучасним науковим дискурсом і соціокультурними реаліями і тим самим висвітлити значущість такого діалогу для підвищення стандартів споживання. Таким чином, вивчення стану і перспектив наукової та соціокультурної взаємодії у сфері безпеки споживання і здоров'я дозволить у подальшому сформулювати теоретичні засади для національної стратегії в галузі менеджменту здорового споживання.

Аналіз досліджень і публікацій. Закономірності соціальної динаміки поєднаних між собою категорій «споживання», «суспільство споживання» і «якість життя» почали викликати особливу зацікавленість у науковців з середини ХХ століття і пов'язані з такими відомими іменами як Т. Веблен, Ж. Бодріяр, Е. Тоффлер, Е. Фромм, Г. Маркузе, Г. Дебор, Р. Барт, К. Леві-Стросс. Активізація у вивченні феномена споживання серед зарубіжних вчених відбувається у зв'язку із стрімким економічним і технологічним злетом, який одночасно супроводжувався, з одного боку, зростанням прибутків, а з іншого – призив до штучно сформованої масової моди на непомірне накопичення. У цьому сенсі важливою виявилась роль конкурентної реклами зі сторони виробників товарів і послуг як зовнішнього стимулятора споживання і якості життя населення, що зумовило подальше зростання інтересу до механізмів споживання в контексті інформаційного суспільства.

На зламі тисячоліть споживання і якість життя потрапляють до центральних об'єктів наукових досліджень філософів, економістів і політологів, соціологів і психологів, піар-технологів. Серед вітчизняних учених, які осмислювали різні площини цієї загальної проблеми, слід згадати численні дослідження В. Андрущенка, І. Добронравової, А. Єрмоленка, С. Кримського, В. Лук'янца, Л. Сидоренко та багатьох інших.

Зрозуміло, що сьогодні, як ніколи, постає нагальна потреба встигати осмислювати дедалі новіші споживацькі конфігурації впливу. Тому, на наш погляд, вкрай актуально переосмислити підходи до розуміння науки, суспільства і культури, визначивши суспільно-культурні наслідки технічного розвитку та специфіку його проявів і викликів у сучасну добу.

Мета дослідження. Хоча розвідок щодо ролі суспільства споживання та його механізмів у сьогодишній науковій думці багато, проте недостатньо уваги приділяється аналізу особливостей впливу сучасних мегатехнологій і власне наукового дискурсу на соціальний і духовний розвиток людини, зокрема на якість її життя в умовах споживчих процесів як соці-

ально-філософське підґрунтя для формування здорового суспільства, що й можна визначити як мету цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Беззаперечним є той факт, що ми живемо в суспільстві постійно зростаючих ризиків, які інтенсифікувались у другій половині ХХ століття і безпосередньо пов'язані із збільшенням можливостей науково-технічної діяльності. Втім, причини появи деструктивних явищ криються не в самій науці, якій властиві обґрунтованість, доказовість і інтеграція знань. Першопричини сучасних цивілізаційних викликів, які окрім уже спричинених або діючих руйнівних проєктів призводять до подальшого зростання невизначеності майбутнього, потрібно шукати не в науці, а в механізмі впровадження наукових технологій.

Поштовхом до роздумів відносно ланцюжка «технологія – наукове співтовариство – експертиза – надприбутки – економіка – влада – здоров'я людини» може бути будь-яка технологічна інновація. Показовим прикладом для цього є спостереження сучасного французького вченого Бруно Латура з приводу промислового тріумфу азбесту: «Це був досконалий матеріал (його називали *magic material*), одночасно інертний, ефективний і рентабельний, і потрібні були десятки років, щоб наслідки його розповсюдження та його вплив на здоров'я людини нарешті були співвіднесені з ним самим, щоб виникли сумніви в ньому, а також у тих, хто його винайшов, в його виробниках, прихильниках і інспекторах; знадобилися десятки тривожних сигналів і судових тяжб, щоб професійні захворювання, рак, труднощі з утилізацією призвели до того, що причина всього цього була встановлена і що все це стало розглядатися як частина властивостей азбесту. Це призвело до повільної зміни статусу останнього: з інертного й ідеального матеріалу він став кошмарною сумішшю права, гігієни та ризику. Об'єкти такого типу, як і раніше, населяють більшу частину світу здорового глузду, в якому ми живемо» [5, С. 24].

Отже, йдеться передусім про культурно-духовний вимір наукового співтовариства та його діалог з політичними та бізнесовими структурами щодо використання наукових надбань з певною метою, про етичну виправданість впровадження наукових технологій, про співвідношення людяності і економічної рентабельності в науці. На думку О.К. Бурової, «сьогодні... відбувається своєрідне злиття техніки і панування, раціональності та гноблення. Розвиток технонауки став симптомом недуги, а не прогресу, її плоди руйнують чи, принаймні, дестабілюють людську сутність – як соціальну, так і індивідуальну» [2, С. 71]. Тобто, справа в тому, що сьогодні наука постає як засіб для отримання прибутків, як адаптований для масового споживача проєкт у вигляді рекламних га-

сел, надуманих брендів і нав'язаного іміджу, ціль яких начебто покращити умови життя людини, а отримуємо зворотний ефект – психобіологічне виснаження і невпинне сприяння знеціненню культурно-духовних орієнтирів з усіма наслідками.

Ці протиріччя являють собою неабиякий бар'єр для сталого конструктивного діалогу між наукою та суспільством, які, розростаючись, розкриваються в якості фундаментальної проблеми сучасної цивілізації. За подібних обставин передбачуваним є посилення взаємовпливів між такими значущими складовими соціальної сфери, як якість життя і культура споживання, з одного боку, й науковим простором, владою і ринковою економікою – з іншого.

Моніторинг якості життя відбувається сьогодні не за однією загально визнаною схемою. Міжнародні системи вимірювання якості життя виходять з різних критеріїв, що пояснюються передусім станом соціально-економічного потенціалу країни і доступом до отримання адекватної інформації про життя населення. Не акцентуючи в цій статті увагу на індикаторах і методиці комплексного оцінювання якості життя в Україні, зосередимося на тому, яким чином науково-технологічні інновації в реаліях сучасного суспільства споживання визначають зміст і тенденції якості життя, під якою ми розуміємо ступінь задоволення вітальних, матеріальних, соціокультурних і духовних потреб людини. В умовах глобальних викликів техногенної цивілізації специфіка змісту якості життя доповнюється новими показниками: безпечно/небезпечно. Характерним при цьому є той факт, що навіть високий рівень задоволення хоча б і всіх потреб і відповідно високий рівень індикаторів якості життя не означатиме її небезпечність. Перед катастрофічними наслідками необдуманого технологічного експансії рівні багаті та бідні, великодушні й непорядні. Жодний економічний, географічний, геополітичний статус не надасть можливості бути непричетним. У цьому зв'язку, задоволення будь-якої потреби не можна вважати таким, що сприяє благополуччю людини, поза розумінням обмеженості біологічної природи людини і фундаментальної ролі фізичного й душевного здоров'я.

Звідси видається беззаперечним, що одним з найголовніших векторів державної політики мало б бути забезпечення науково-технологічної безпеки з подальшим виправленням розбалансованої системи здорового споживання і якості життя громадян. Де факто в Україні потенціал науково-технологічної сфери не використовується для запобігання від ризиків, навпаки, він є джерелом останніх внаслідок націпчення помилкових рішень у державному управлінні.

Проте не хотілося б, щоб нарікання на неефективність державного менеджменту сприй-

мались у такому собі модному ключі критики влади. Завдання вчених у цьому разі – не нагнітати, а привертати увагу, давати експертні роз'яснення, щоб вирішувати проблеми спільними зусиллями. Так, приміром, українські дослідники Е.М. Лібанова, О.М. Гладун, Л.С. Лісогор у своєму аналітичному огляді щодо вимірювання якості життя в Україні дійшли висновку, що якість життя живиться з двох джерел – з діяльності держави і зусиль самих громадян, і сфокусували увагу на тому, що «ефективність зусиль держави менша, ніж самого населення: економічне зростання, збільшення фінансування певних програм не завжди є ефективним та приводить до зростання якості життя; водночас зростання доходів населення практично завжди трансформується у підвищення якості життя». Понад те, експерти наголошують, що «суспільно-економічна активність населення значною мірою зумовлена тими «правилами гри», за якими пропонує «грати» держава» [3, с. 23]. Відтак можемо говорити, що в будь-якому разі загальна, тобто державна частка впливу завдяки потужним можливостям влади, попри всю свою часом неефективність, є вирішальною для змісту і подальших тенденцій у формуванні якості життя громадян.

Важливу, амбівалентну роль у визначенні якості життя і культури споживання відіграє інформаційно-технічна інфраструктура. По мірі все більшого поглинання медіа – індустрією всіх сфер життя спостерігається тенденція до мало не моментального перетворення наукового знання на загальнодоступний потік інформації, що неодмінно зумовлює зниження відповідальності науковців за впровадження інноваційних технологій на всіх етапах. Тобто винайшли для одного, а використали не за призначенням або запустили у виробництво без відпрацювання процедури утилізації. Як наслідок – підвищуються технологічні ризики. Типовою є ситуація з відсутністю централізованої утилізації відпрацьованих ртутних люмінесцентних світильників. Вони потрапляють у звичайні баки для побутового сміття і зумовлюють один із варіантів хімічного забруднення навколишнього середовища.

Потужний розвиток медіа-індустрії приводить також до зростання маніпуляційних прийомів в керуванні бажаннями, потребами, системою цінностей, нормами поведінки людини. Наголошуючи на поширенні особливого виду маніпуляційних технологій «заради людини і людяності», Ю.А. Іщенко цілком слушно відзначає: «внаслідок обернення капіталу формуються «об'єктивні», «системні», сказати б, «субстанційні» насильницькі технології маніпулювання свідомістю – своєрідні самореферентні соціальні мегамашини примусу до «вибору в свободі» [4, С. 167]. Отже, відбувається втрата людиною себе. Ця ситуація загострює-

ся з точки зору психофізіологічного здоров'я через те, що не всі можуть одразу розпізнати обман і скорегувати своє життя. Доречно в цьому контексті вважаємо думку Б.В. Братаніча: «Накопичення досвіду спілкування з медіа-реальністю як власним культурним простором створює для медіа-споживача ілюзію вичерпного індивідуального досвіду і повноти розуміння медіа-простору» [1, С. 24].

Як це не дивно, люди дійсно вірять у свою достатню поінформованість. Корені такої невиправданої на перший погляд впевненості, як нам бачиться, йдуть від традиційного відбиття у суспільній свідомості високого ступеня довіри до наукових здобутків і інформації, отриманої принаймні з телеекранів. Тобто в уявленні людини наука продовжує сприйматись у своїй класичній формі, що вже не відповідає дійсності. Проте підтримування таких уявлень є вигідним для науково-виробничих підприємств.

При цьому, безперечно, існує і зворотний позитивний бік використання інформаційного простору і його не слід недооцінювати. Мається на увазі можливість використання зброї опонентів-маніпуляторів. Наука і вчені-винахідники без посередників мають звертатися до громадськості, що істотно розширить межі конструктивного діалогу між наукою, людиною і суспільством. Минули часи лише лабораторно-експериментальної роботи. Сучасні загрози вимагають від учених їх присутності і в публічно-му просторі.

Цілком зрозуміло, що для подолання небезпеки наука не може й надалі розвиватися у своїй класичній формі, зберігаючи свою спотворену домінуючу роль грошово-майнового поглиначка, яку їй нав'язали люди у своїй гонитві за владою і грошима.

Подолання небезпеки необхідно починати з безпосереднього визнання тієї небезпеки і це вже зроблено багатьма дослідниками не тільки від гуманітарних наук, а й від учених від природничих і точних наук, які підтримують висновки, що сформулював під час своєї доповіді на Міжнародній науковій конференції у м. Львів «Зміни в людському самоосмисленні за умов сучасних інформаційних процесів» професор В.Л. Петрушенко: «...шалений приріст інформації та її засміченість елементами, далекими від культури та людського боріння за буття та самоствердження, віддаляє людину від діалогів з буттям, все більше занурюючи у діалоги з маргінальними формами проявів та буття, і людини» [6, С. 61].

Спростовуючи тезу про те, що представники природничих і точних наук безвідповідально продукують антигуманні відкриття, зазначимо, що споконвічно існує поріг, по один бік якого – добро, іншого – зло. Золоту ж середину визначає міра. Всі цивілізаційні проблеми маємо через власну понадмірність у бажаннях.

Тож не зовсім коректно звинувачувати науку та її винахідників і методологів у тому, в чому більш-менш винні всі. Зрештою, протилежне підтверджує і значна кількість фахових симпозиумів, зміст яких свідчить про відчуття відповідальності і готовності до світоглядно-етичного переосмислення наукової раціональності.

Приміром, згідно з розробленою Концепцією XXVI Київського міжнародного симпозиуму з наукознавства та історії науки «Наука, технології та інновації як найважливіші сучасні чинники національної безпеки», що відбувся у листопаді 2014 року, до кола головних питань було винесене наступне: Науково-технологічна безпека як соціальне явище і найважливіший елемент державної політики.

Проведення подібних заходів сьогодні є вкрай необхідним, оскільки науковий і соціокультурний діалог потребує негайної деуалізації і укріплення взаємних зв'язків між наукою і суспільством через узгодження технологічних і аксіологічних показників якості життя населення. Необхідно виходити з того, що трансформація культури споживачтва в культуру здорового споживання відбудеться лише за умов охоплення масової самосвідомості. А для цього дуже важливим є оприлюднення наукового знання власне науковцями. Якщо неможливо обмежити інформаційний потік, то треба використати його на користь людини, наситивши публічний простір альтернативними знаннями з тим, щоб сприяти формуванню в особистості критичного мислення і вміння протидіяти маніпуляціям. Шлях до розв'язання проблем техногенного суспільства проходить через людину та її духовні якості, а не повз неї. При цьому слід пам'ятати, що за відомим виразом видатної людини і науковця С.Б. Кримського «розум має бути настоящим на совісті». Бо намагання підвищити якість життя населення через економічні й політичні канали залишатимуться якщо не марними, то малоефективними.

Висновки. Дослідження таких суперечливих явищ як культура споживання і якість життя потребують детальнішого аналізу, але в межах даної статті ми намагались акцентувати увагу на їх зв'язку і залежності від конструктивності/деструктивності наукового і соціокультурного діалогу, який є каталізатором інтенсивності позитивних змін зазначених феноменів. Навіть стислий огляд дозволяє зробити висновок, що науковий простір має об'єднати навколо себе зусилля вітчизняних і міжнародних небайдужих рухів та організацій і регулярно, нав'язливо, з усіх боків атакувати мас-медіа, доки наші законодавці не почують і не знайдуть можливість інтегрувати знання про технологічну безпеку в єдиній моделі національного менеджменту здорового споживання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Братаніч Б.В. Буттєвий вимір медіа-освітнього простору / Б.В. Братаніч // Грани. Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. – 2014. – № 9 (113). – С. 23-26.
2. Бурова О.К. Passion по «вещи» или История философского изгоя / О.К. Бурова // Практична філософія. Науковий журнал. – 2007. – № 3 (25). – С. 68-75.
3. Вимірювання якості життя в Україні: аналітична доповідь / Е.М. Лібанова, О.М. Гладун, Л.С. Лісогор та ін. – Київ: Ін-т демографії та соц. досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2013. – 50 с.
4. Іщенко Ю.А. Гуманітарні технології: витоки та спрямування / Ю.А. Іщенко // Практична філософія. Науковий журнал. – 2014. – № 3 (53). – С. 161-169.
5. Латур Б. Политика природы / Б. Латур // Неприкосновенный запас. Дебаты о политике и культуре. – 2006. - №2 (46). – С. 24.
6. Петрушенко В. Самоосмислення як елемент внутрішнього світу людини / В. Петрушенко // Зміни в людському самоосмисленні за умов сучасних інформаційних процесів (Тези Міжнародної наукової конференції «XXVI-ті Читання, присвячені пам'яті засновника Львівсько-Варшавської філософської школи Казимира Твардовського», 10-11 лютого 2014 року). – Львів: «Новий світ – 2000», 2014. – 230 с.

Стаття надійшла до редакції 10.12.2014

REFERENCES:

1. *Bratanich B.V. Buttyevyy vymir media-osvitnoho prostoru (Existential dimension of media education space). Hrani. Naukovo-teoretychnyy i hromadsko-politychnyy almanakh*, 2014, № 9 (113), pp. 23-26.
2. *Burova O.K. Passion for the «veshchi» ili Istoriya filosofskogo izgoya (Passion for the «thing» or a history of philosophical exile). Praktichna filosofiya. Naukoviy zhurnal*, 2007, № 3 (25), pp. 68-75.
3. *Vimiryuvannya yakosti zhittya v Ukraini: analitichna dopovid' (Measuring quality of life in Ukraine: Analytical report). E.M. Libanova, O.M. Hladun, L.S. Lisohor ta in., K.: in-t demografii ta sots. doslidzhen' imeni M.V. Ptukhi NAN Ukraini*, 2013, 50 p.
4. *Ishchenko Y.A. Humanitarni tekhnolohiyi: vytoky ta spryamuvannya (Humanitarian Technology: Origins and orientation). Praktichna filosofiya. Naukoviy zhurnal*, 2014, № 3 (53), pp. 161-169.
5. *Latur B. Politika prirody (Politics of Nature). Neprikosnovennyi zapas. Debaty o politike i kul'ture*, 2006, №2 (46), p. 24.
6. *Petrushenko V. Samoosmyslennya yak element vnutrishnoho svitu lyudyny (Self-reflection as part of man's inner world). Zminy v lyudskomu samoosmyslenni za umov suchasnykh informatsiynykh protsesiv. Tezy Mizhnarodnoyi naukovoyi konferentsiyi «XXVI -ti Chytannya, prysvyacheni pamyati zasnovnyka Lvivsko-Varshavskoyi filosofskoyi shkoly Kazymyra Tvardovskoho»*, 10-11 lyutoho 2014 roku, Lviv: «Novyy svit – 2000», 2014, 230 p.

Добридень Оксана Володимирівна – кандидат філософських наук, доцент
Дніпропетровська медична академія Міністерства охорони здоров'я України
Адреса: 49044, м. Дніпропетровськ, вул. Дзержинського, 9
E-mail: dobrioksana@yandex.ru

Dobryden Oksana Volodymyrivna – PhD in philosophy, associate professor
Dnepropetrovsk medical academy of Health ministry of Ukraine
Address: 9, Dzerzhinsky Str., Dnipropetrovsk, 49044, Ukraine
E-mail: dobrioksana@yandex.ru